

ERDÉLYI MÚZEUM

LXV. KÖTET

2003. 1–2. FÜZET

Háromszék első magyar telepesei és a határvédelem

*

Baranyai Decsi János ismeretlen *Antithesise*
és jezsuitaellenes verse 1587-ből

*

Északi csángómagyar közmondások, kifejezések

*

A hermeneutikai módszer alkalmazása Schleiermacher fordítói tapasztalatában

*

Kimerítő irodalmi hermeneutika

*

A női lélek ébredése

*

Felelőség és törvény

*

Műhely

*

In memoriam

*

Szemle

*

Egyesületi közlemények

KOLOZSVÁR, 2003
AZ ERDÉLYI MÚZEUM-EGYESÜLET KIADÁSA

SZEMLE

A Román Akadémia erdélyi oklevélkorpuszának legújabb kötete

*Documenta Romaniae Historica. C. Transilvania. Vol. XIV. (1371–1375).
Întocmit de Aurel Răduțiu, Viorica Pervain, Susana Andea, Lidia Gross.
Buc. 2002. 815 lap (14 hasonmással)*

Az itt bemutatott kötet egy tágabb keretű impozáns forrásfeltáró vállalkozás része, melynek kezdetei a második világháborút közvetlenül követő időkre nyúlnak vissza. Ekkor ugyanis a Román Akadémia célul tűzte ki maga elé, hogy a teljesség igényével és egységes közlési elvek figyelembevételével nyomtatásban közzétegyje az ország történetére vonatkozó középkori okleveleket. Így indult útnak a *Documente privind istoria României* (magyarul: Oklevelek Románia történetéhez) című sorozat, melynek kezdetben három alsorozata volt: a moldvai (A. Moldova), a havaselvei (B. Țara Românească) és az erdélyi (C. Transilvania). Ezek mellett később egy negyediket is elindítottak, amely a Moldva, Havaselve és Erdély kapcsolatát szemléltető okleveleket gyűjti össze, ennek azonban eddig csak egyetlen kötete jelent meg (*Documenta Romaniae Historica. Seria D. Relații între Țările Române. Vol. I. Buc. 1977*). Az alsorozatok mellé – mintegy bevezetéképpen – kétkötetnyi tanulmány készült. Ezek a háromféle okleveles gyakorlatot tárgyalták (diplomatikai, paleográfiai és pecsétani összefoglalók formájában), illetve archontológiai táblázatokat és oklevéltani naptárakat tartalmaztak (*Documente privind istoria României. Introducere. I–II. Buc. 1956*). Az oklevéltár erdélyi alsorozata nemcsak a történeti értelemben vett Erdély, hanem a mai Románia teljes Kárpátokon inneni területének forrásanyagát vette számba, ideértve a Partiumot és a Bánságot is. Az ötvenes években megfogalmazott nagyszabású munkaterv szerint az 1437. évvel bezárólag közzélné a nem elbeszélő forrásokat, utána pedig további – közelebről meg nem jelölt – tematikus, azaz tárgyi alsorozatokra válna szét, melyek az 1438–1514 (!) közötti okleveleket közzélnék volna. E programnak megfelelően az ötvenes évek elején – összesen hat kötetben – pár év alatt kiadták az Erdély történetére vonatkozó okleveleket az 1350. évig, ám 1955-ben a sorozat erdélyi része elakadt (*Documente privind istoria României. DIR, Seria. C. Transilvania. Veacul XI, XII, XIII, vol. I–II, veacul XIV. vol. I–IV. Buc. 1951–1955*). A kötetek elsősorban a már nyomtatásban megjelent okleveleket közzélték, a legtöbbet csak román fordításban, de függelékben latinul is az addig kiadatlanokat (ezek úgyszólván csak romániai levéltárakból kerültek ki) és azokat, amelyeket valamilyen szempontból különös jelentőségűnek könyveltek el. E függelékeknek köszönhetően és amiatt, hogy egy helyre gyűjtötték össze a különböző forráskiadványokban korábban megjelent okleveleket, a mai napig sem koptak ki a használatból, noha a név- és tárgymutató teljes hiánya erőteljesen korlátozza a tanulmányozhatóságukat. 1975-ben, megváltoztatott címmel, új kötet számozással és új koncepció alapján folytatták az erdélyi – továbbra is C betűvel jelölt – alsorozatot. Az 1351. évtől kezdődően az oklevelek latinul és teljes szövegű román fordításban jelennek meg és kisebb rész-

ben csak román nyelvű regeszták formájában azok, amelyeknek kevés erdélyi vonatkozása van. A vizsgált terület ugyanaz maradt, ám a szövegekhez filológiai apparátus és kritikai megjegyzések is csatlakoznak. A már nyomtatásban megjelent szövegeket is lehetőség szerint egybevetik az eredetivel és egyre növekvő mértékben közölnek nemcsak a romániai levéltárakból, hanem a Magyar Országos Levéltár anyagából is, a köteteknek pedig már van név- és tárgymutatója. Az új alsorozat első megjelent kötete a tízes számot viseli, és az 1351–1355 közötti okleveleket tartalmazza; a soha meg nem jelent, de tervbe vett I–IX. kötet a kezdetektől 1351-ig kell majd újraközölje az okleveleket, az új kiadási elveknek megfelelően. A most ismertetett munka ezen alsorozat XIV. – voltaképpen ötödik – kötete (*Documenta Romaniae Historica. Seria C. Transilvania. Vol. X–XIII. Buc. 1977–1994*).

A kötetstáblán – megtévesztő módon – a bukaresti Nicolae Iorga Történettudományi Intézet neve szerepel, de a munkatársak kivétel nélkül a Román Akadémia kolozsvári Történettudományi Intézetének kutatói, és a munka természetesen itt készült. A kötet 442 szöveget tartalmaz; ennek az anyagnak tekintélyes hányada (a szerkesztők egyoldalas tájékoztatója szerint kb. 45 százaléka) korábban közöletlen volt. Függeléként tartalmazza a váradi káptalan státútumait is, esetenként túlságosan bő jegyzeteléssel. A korábban már nyomtatásban közölt oklevelek szinte mindegyikét (a bevezető szerint 98 százalékat) összevetették az oklevél eredetijével (vagy hasonmásával).

A cegei gróf Wass család levéltárának e kötetben közölt okleveleit összevettem az eredetiekkel, és ennek nyomán elmondható, hogy a kötet szövegei pontosak, megbízhatóak, az oklevelek keltezése jól van feloldva.

A kötethez sajnos nem csatlakozik a Magyar Országos Levéltár két gyűjteményéből (a Diplomatikai Levéltárból és a Diplomatikai Fényképgyűjteményből) közölt oklevelek jelzeteinek, a DL- és DF-számoknak táblázatos mutatója (utóbbiakat egyáltalán nem adja a kötet), holott elterjedt magyarországi gyakorlat szerint az egyes szak tanulmányok már csak ezekre a jelzetre hivatkoznak. DL-jelzet alapján csak a teljes kötet minden egyes apparátusának átnézésével tudnánk kikeresni egy, a kötetben esetleg közölt oklevelet. A DL- és DF-számok következetes közlése és táblázatos összefoglalása azért is fontos lenne, hogy egy keltezetlen vagy korábban téves keltezéssel közölt oklevél könnyen kikereshető legyen.

Románia frankofon hagyományai magyarazzák azt, hogy a kötet elején miért *francia* (és román) nyelvű regeszták vannak. Az Erdély-kutatásban hagyományosan három nemzet történetírása érdekelt (román, magyar, német), és ehhez csatlakozna a Kárpát-medence középkori történetét tárgyaló néhány angol nyelvű munka (főleg a budapesti Közép-Európai Egyetem medievisztikai képzé-

sének köszönhetően). Mindezek ellenére az itt recenzált kötet igazodik a korábbi kötetek ilyen irányú gyakorlatához.

Sajnos a sorozat kötetei egyáltalán nem vagy csak nagyon-nagyon kevésbé épültek be a román Erdély-kutatás forrásbázisába. Meglepő módon feltűnően kevés olyan román nyelvű tanulmány születik, melynek jegyzetanyaga a sorozat köteteit idézné, holott itt egy helyen megtalálható az Anjou-kori Erdélyre vonatkozó okleveles forrásanyag nagyobbik hányada.

Elmondható tehát, hogy az Erdély középkori történetének feltárását célzó kutatók asztalára egy nagy fontos-

ságú, alapos forráskiadvány újabb kötete került, és remélhető, hogy ezt hamarosan fogják követni a további kötetek is. Megkerülhetetlen eldöntendő kérdés marad az, hogy egy korábban kellőképpen át nem gondolt terv és a létező gyakorlat vajon valóban indokolja-e az amúgy is sok sablonszerű formulát tartalmazó oklevelek (részben archaizáló) román nyelvre történő átültetését. Ezzel a közlési gyakorlattal ugyanis a szakkutatásnak bele kell nyugodnia abba, hogy az erdélyi vonatkozású középkori oklevelek közlése beláthatatlanul hosszú ideig fog még tartani.

W. Kovács András

Könyv az emberről, könyvről, könyvtárról

Emlékkönyv a Teleki Téka alapításának 200. évfordulójára. 1802–2002. [Kiadja a] Teleki Téka Alapítvány, Basel–Marosvásárhely. Szerkesztette Dr. Deé Nagy Anikó–Sebestyén-Spielmann Mihály–Vakarcz Szilárd. Marosvásárhely 2002. 623 lap

Egy emlékkönyv megjelentetése a tisztelgés, a figyelemfelkeltés gesztusa. A Teleki Téka emlékkönyve az önreprezentáció eszköze is: a Tékának nemcsak emléke él alapítása után kétszáz évvel, hanem élő, kezdeményező intézményként kíván jelen lenni a tudományos életben és a könyvkiadásban. Alkalmazottainak tennivágyásából nemcsak megemlékező rendezvényre futotta, hanem – az életét könyvek köré szervező ember mentalitására jellemzően – az évforduló pillanatának rögzítését egy írásos dokumentumra, erre a könyvre bízta.

Sőt a kötet megjelenésének körülményeit bemutató előszó hiányában az évfordulónak ez a dokumentuma (szándékosan vagy mert nem terjedt ki erre a figyelem?) nem is említi az 2002. október 10–12-én megrendezett Teleki-napokat, az emlékkonferenciát, kiállítását, így az utókor, illetve azok számára, akiknek terén kívül esik Marosvásárhely kulturális élete, a megemlékezés elsődleges nyomaként ez a könyv marad meg.

Az emlékkönyv szerepét a megemlékezésben az a törekvés is bizonyítja, hogy a 2002. októberi rendezvényre már elkészült emlékkönyvvel álljanak elő. Az év elején szétküldött zárt körű felkérésekre-meghívókra érkező írásokból készült kötetet így a konferencián már be is mutathatta a szerkesztők egyike, Sebestyén-Spielmann Mihály. Kiket céloztak meg a felkérések? Erdélyi és magyarországi szakembereket, a 16–19. századi könyv, illetve a marosvásárhelyi gyűjtemény szerelmeseit, a Téka jelenlegi vagy közelmúltbeli hétköznapijaiban részt vevőket: kutatókat és alkalmazottakat. Történészeket, művelődéstörténészeket, irodalomtörténészeket, könyvtárosokat, könyvtörténészeket, tudományos intézmények vezetőit... Kár, hogy nincs a kötetben összesítés a szerzői adatokról, melyben világosabban kirajzolódna az az Európán áthúzódó vonal, amelyet az Oxford–Amszterdam–Budapest–Szeged–Kolozsvár–Marosvásárhely–Gyulafehérvár–Csíkszereda–Bukarest pontokon élő kutatókból a Teleki Téka köt össze. Akkor jobban láthatnánk azt is, hányféle kulturális, tudományos és oktatási intézmény képviselteti magát munkatársainak írásai által ebben a kötetben.

Tonk Sándornak a laudáció helyét betöltő bevezető gondolatai szerint egy történész úgy látta ezt az évfordulót, mint amely elsősorban az alapító Teleki Sámuel ünneplése, de példájának felmutatása is. A gondolatébresztő bevezetőből is kerülhetett volna idegen nyelvű kivonat a kötet végén sorakozó összefoglalók közé. Igaz, nem ki-fele, hanem a jelenkori Erdélynek szól Tonk Sándor, mikor Teleki Sámuelnek egy közösség javára végzett áldozatvállaló munkáját, az erdélyi viszonyok modernizálása érdekében történő művelődéspártolását történelmi példaként, tanulságként állítja elénk. Nemcsak a könyvtáralapító áll előttünk Teleki-portréjában, hanem a Széchenyik és Mikó Imrék előde, a mecénás Teleki Sámuel is. A marosvásárhelyi gyűjtemény kapcsán így egyfajta heroizmus jut először Tonk Sándor eszébe, de aztán a könyvtár utóélete, az elődeihez nem méltó utókor is. Egy tulajdonjogi viszályok, az utódok közönye, az erdélyi politikai és gazdasági viszonyok stb. által hátráltatott intézmény példáját is magunk előtt látjuk, az elakadt gyűjteménygyarapítást, amely nem vált nyílt könyvtárrá, és mindvégig az a veszély fenyegette, hogy múzeumi relikviává válik.

A gyűjtemény fontosságát már ismerő olvasó előtt is új kép alakulhat ki a Tékáról, egy utópisztikus kép – mi lehetett volna ez a könyvtár az erdélyi művelődés, közelebbről az otthonát nyújtó város számára az elmúlt két évszázadon keresztül, ha alapítójának munkáját töretlen áldozatkészséggel folytatják.

Bár egy intézményről szól, egy tekintet magához vonó Teleki Sámuel-portré, Johann Michael Millitz festménye néz szembe először azzal, aki kinyitja a könyvet. A könyv lapozgatása közben más jelentései is lesznek a képnek, utólag arra gondol az olvasó, milyen veszteség, hogy ez a gyűjtemény egyetlen alapítót dicsér, hogy ennek az intézménynek egyetlen arckép a jelképe lett, és nem kerülhettek mellé az utódok portréi is.

Ezek a gondolatok elsősorban az első egységet képező tanulmányok olvasása során erősödnek fel. E tanulmányorsorozatból a könyvtár összefüggő történetét ismerhetjük meg Teleki Sámuel végrendeletétől a jelenlegi helyzetig – mintegy folytatásaként a gyűjteménykialakí-